

مستندات قرآنی روایی دیدگاه مقام معظم رهبری در عدم مذاکره با آمریکا

مدینه علیمیرزایی^۱

چکیده

یکی از ابزارهای مهم تعامل و دیپلماسی دولت‌های مسلمان با جامعه ی جهانی خصوصاً دولت های غیرمسلمان، مسئله مذاکره منطبق با اصول و قواعد فقه اسلامی است و امروزه از مسائل چالشی فرا روی دولت اسلامی مسئله رفع اختلافات و نزاعهای سیاسی و اقتصادی و... در عرصه بین الملل، از طریق مذاکره است. سیاست خارجی و نقش مذاکره در ایران به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی اهمیت مضاعفی یافت. و این در حالیکه مقام معظم رهبری بارها از مذاکره با دولت آمریکا نهی کرده‌اند. با توجه به نفوذ و قدرت آمریکا در جهان و تأثیری که عدم رابطه با آنها در اقتصاد و امنیت یک کشور دارد ولی با این حال مقام معظم رهبری از سازش و مذاکره با آنها منع می‌کند از این رو ضروری است تا مستندات و حیانی فرمایش رهبری را در زمینه مذاکره نکردن با آمریکا برای جامعه توضیح و تبیین کرد تا از ایجاد شبهه و تشویش جلوگیری شود. در این تحقیق که به شیوه توصیفی نگاشته شده است به ادله و مستندات و حیانی عدم مذاکره با آمریکا پرداخته شد که از جمله آنها: خسارت بار بودن مذاکره، خوی استکباری آمریکا، استواری در برابر دشمن، رو به افول بودن دشمن، تحقیر نشدن، تجربه ملت‌های دیگر در قبال مذاکره با آمریکا.

کلید واژه‌ها: آمریکا، عدم مذاکره، مذاکره، مستندات قرآنی حدیثی، مقام معظم رهبری.

1. طلبه سطح دو، حوزه علمیه الزهرا(سلام الله علیها)، شهرستان بروجن.

مقدمه

در طول تاریخ علی رغم صلح خواهی و زندگی مسالمت آمیز که یکی از آرمانها و آرزوهای انسان بود جنگ همواره جزء جدایی ناپذیر زندگی بشر را تشکیل می داد. پایه و اساس هر اجتماعی بر نظم و دوری از هرج و مرج و جنگ می باشد و وظیفه حقوق ایجاد نظم اجتماعی و تامین امنیت یک جامعه است. لذا از مهمترین و اساسی ترین نیازهای جوامع برقراری صلح، امنیت و عدالت است. و مسلماً هرچه جامعه گسترده تر باشد این نیاز بیشتر احساس میشود انسان به عنوان موجودی اجتماعی دارای نیازهای مختلف و برآورده کردن این نیازها مستلزم ارتباط با دیگران است. دیپلماسی فرآیند مهمی در برقراری و انجام مذاکرات یکی از ابزارهای مهم سیاست است. از طریق مذاکره، تعارض را میتوان بدون جنگ حل و فصل کرد، و این فرآیند در طول قرنهای نهادینه شده. غالباً یک بخش مهم فرآیند حل و فصل اختلافات و تعارضات مذاکره است نشانه های بسیاری از مذاکره در صدر اسلام بوده. پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) در شرایطی لازم میدیدند از مذاکره برای تامین منافع و رفع مشکل به طوری که از خونریزی جلوگیری شود و حقوق مسلمین را احقاق نمایند، گام بر می داشتند. در ادامه بیان مینمایند که در زمان پیامبر اکرم (ص) بزرگترین مذاکره بین اسلام و شرک و جامعه مسلمین و مجتمع مشرکین به وقوع پیوست که معروف به صلح حدیبیه است و در قرآن کریم از آن یاد می شود.

ولی با وجود اهمیت و فواید فراوان مذاکره در سیاست خارجی گاهی مذاکره با یک دولت مضر هست و آن دولت آمریکاست که مقام معظم رهبری بارها در بیانات خود که ریشه در آموزه های وحیانی دارد از مذاکره با دولت آمریکا منع کرده اند و مذاکره با آمریکا را موجب خسران و ضرر می دانند. که در این باره می فرمایند: «در مورد مذاکره ی با آمریکا مکرر گفته ایم ما مذاکره نمی کنیم. علت چیست؟ علتش را هم من بارها در بحث های مختلف گفته ام: اول اینکه مذاکره ی با آمریکا برای ما هیچ فایده های ندارد، دوم اینکه ضرر دارد». از این رو مذاکره با آمریکا نه تنها مفید است بلکه ضررهای غیر قابل جبرانی برای ملت و کشور ایران دارد ولی با توجه به تأکید فراوان مقام معظم رهبری بر این راهبرد سیاست خارجی و لزوم اقتناع عمومی ضروری است مستندات قرآنی و روایی موضع مقام معظم رهبری در زمینه مذاکره نکردن با آمریکا بیان گردد. از این رو این تحقیق که به شیوه توصیفی نگاشته شده است در پی پاسخ به این پرسش است که مستندات قرآنی و روایی دیدگاه مقام معظم رهبری در عدم مذاکره با آمریکا چیست؟

با توجه به اهمیت این موضوع تاکنون تحقیقاتی در این زمینه نگارش شده است از جمله: کتاب « صلح امام حسن (ع)» نوشته خامنه ای که به موضوع صلح امام حسن (ع) می پردازد و بیان می نماید که در عصر امام مجتبی (ع) برغم حقانیت و صداقت آن حضرت بار دیگر نه به خاطر شخص و خاندان خود که اهل شجاعت و آل رشادتند بلکه به جهت حفظ کیان اسلام و امنیت و صلاح امت اسلام حضرت تن به مذاکره سپردند و حق امامت را نادیده گرفتند و به ظاهر خلافت دروغین و حکومت ننگین معاویه را امضاء نمودند

کتاب «اصول و فنون مذاکره» نوشته حیدری بیان مینماید مذاکره مهمترین و رایج ترین وسیله برقراری ارتباط بین انسانها است. انسانها با هم مذاکره می کنند تا با برای رسیدن به نیازهای خود و به عبارت دیگر منافع مشروع خود به توافق برسند.

مقاله با عنوان «نقش حقوق بین الملل و دیپلماسی در حل منازعات بین المللی» نوشته: سبحانی در پاسخ به این سوال که کدامیک از ابزارهای سیاسی (دیپلماسی یا حقوقی جهت پایان بخشیدن به منازعات و نیز تحقق صلح و امنیت بین المللی موثرتر است نگارش شده است.

مقاله با عنوان «گونه شناسی فقهی مذاکره سیاسی با دشمنان به استناد تاریخ» نوشته توکلی، محمدی که با توجه به تاریخ اسلام و سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) و مبانی فقهی و دسته بندی مذاکرات آن بزرگواران در پنج دسته به تحلیل و تطبیق امروزی آن پرداخته اند.

تمامی این تحقیقات ارزنده هستند ولی در این تحقیق به طور مفصل و منسجم به ادله و مستندات قرآنی و روایی عدم مذاکره با آمریکا در بیانات مقام معظم رهبری پرداخته می شود.

1. مفهوم شناسی

در هر پژوهشی شناخت مفاهیم و واژگان کلیدی آن بر فهم دقیق آن تأثیرگذار است. از این رو در ابتدا به معنای لغوی و اصطلاحی واژگان می پردازیم.

مذاکره

مذاکره در عربی به معنای سخن گفتن با کسی درباره چیزی است.¹ گرچه معادل اصطلاحی آن در عربی، مفاوضه است. که البته در آن، حقوق و اختیارات دو طرف، مانند دو شریک برابر است یا گردهمایی و تبادل آرا برای کسب دانش در آن مد نظر قرار می گیرد.²

2- مستندات قرآنی و حدیثی عدم مذاکره با آمریکا از دیدگاه رهبری

فرمایشات و دلایلی که مقام معظم رهبری برای عدم مذاکره با آمریکا بیان می کنند ریشه در آموزه های وحیانی دارد که از جمله آنها:

1-2- هزینه داشتن سازش و خسارت بار بودن آن

مذاکره یکی از کم هزینه ترین و آسان ترین مسیر برای دستیابی به این اهداف و مقاصد دراز مدت و کوتاه مدت، مورد توجه بسیاری از کشورهاست که در سیاست خارجی شان بکار می بندند. از این رو اگر مذاکراتی

1 لوئیس المنجد الابجدی، ۲۲۰

2 زبیدی تاج العروس، ۱۰: ۱۲۸

سودی نداشت و حتی ضرری در پی داشت مذاکره کردن با آنها توجیهی نخواهد داشت.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند: «شرایط این دولت به گونه‌ای است که رابطه با او برای ما ضرر دارد. انسان رابطه را با هر کشوری به دنبال تعریف یک منفعتی ایجاد می‌کند؛ آنجایی که برای ما منفعت ندارد، دنبال رابطه نمی‌رویم؛ حالا اگر ضرر داشت، به طریق اولی دنبال رابطه نمی‌رویم. رابطه سیاسی با آمریکا برای ما مضر است.^۱

ایشان در تقابل با جبهه زور، مذاکره را راه حل ندانسته و علت آن را اینگونه بیان می‌کنند: «چنین نیست که کسی خیال کند که حالا ما در این شرایط راه حلّمان این است که به خود این ظالم زورگوی تهدیدکننده مراجعه کنیم؛ با خود او صلاح مشورت و مذاکره کنیم! مذاکره راه حل نیست؛ مذاکره برطرف کننده هیچ مشکلی از این قبیل مشکلات نیست. این کشورهای دیگری که مورد تهدید قرار گرفته اند، باب مذاکره شان با آمریکا باز است؛ روابط هم دارند؛ درعین حال مورد تهدیدند. ممکن است مذاکره باشد، جنگ هم باشد؛ ممکن است مذاکره نباشد، جنگ هم نباشد؛ ممکن است جنگ باشد، اما همراهش عزّت و پیروزی باشد؛ ممکن است جنگ نباشد، اما همراه نبودن جنگ، ذلّت و اسارت باشد.^۲

در مورد مذاکره‌ی با آمریکا مکرّر گفته ایم ما مذاکره نمی‌کنیم. علت چیست؟ علتش را هم من بارها در بحث‌های مختلف گفته‌ام: اوّل اینکه مذاکره‌ی با آمریکا برای ما هیچ فایده‌ای ندارد، دوّم اینکه ضرر دارد.^۳ اما تسلیم شدن در مقابل دشمن عنود و لجوج و خبیث، جز لگدمال شدن، جز ذلیل شدن، جز بی هویت شدن هیچ اثری ندارد؛ این را بایستی همه بدانند. این قانون لایتخلف پروردگار است که فرمود: «فَلَا تَهْنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَ أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَ اللَّهُ مَعَكُمْ وَ لَنْ يَتَرَكَمَ أَعْمَالَكُمْ» سست نشوید، دعوت به سازش با دشمن نکنید، خدای متعال شما را برتر قرار داده است و برتر هستید «وَلَنْ يَتَرَكَمَ» - یعنی «لَنْ يَنْقُصَكُمْ» - خدای متعال برای شما کم نمی‌گذارد در مقابل مجاهدتی که انجام داده اید، پاداش این مجاهدت را به طور کامل به شما خواهد داد.^۴

مذاکره با آمریکا ممنوع است به خاطر ضررهای بی‌شماری که دارد و منفعتی که اصلاً ندارد.^۵

2-2- کنترل پیشرفت‌ها و متوقف نمودن آنها

مذاکره با آمریکا یعنی عقب افتادن کشور از پیشرفت در عرصه‌های مختلف هم اقتصادی و هم نظامی معلق کردن برنامه‌های کشور به امید مذاکره با آمریکا که مذاکره هم هیچ دست آوردی برای کشور ندارد زیرا آنها

1 دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳

2 بدرخانی، غلامرضا، اندیشه مقاومت در منظومه فکری امام خاмене‌ای مد ظله العالی، صفحه: ۴۳۸، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح. انتشارات دفاع، تهران - ایران، ۱۴۰۰ ه.ش.

3 در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها ۹۸/۳/۸

4 بیانات در مراسم دانش آموزی دانشجویان دانشگاه امام حسین ع ۹۷/۴/۹

5 دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴/۰۷/۱۵

پایبند به تعهدات خود نیستند از این رو مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «آمریکا در مذاکره با جمهوری اسلامی به دنبال؛ ۱ - کنترل پیشرفت‌ها و متوقف نمودن آنها است، همچون صنعت هسته‌ای و موشکی کشور ۲ - تحقق سناریو از پیش تهیه شده خود یعنی نفوذ است. این دو رویکرد مشخصی است که در طی مذاکرات با این کشور مستکبر روشن شده است. به عبارتی توقف و در عین حال ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران است.»

امیرمؤمنان علی ابن ابی طالب (علیه السلام) در نامه‌ی ۵۳ خود به مالک اشتر زمانی که ایشان را برای فرمانداری مصر برگزیدند، می‌نویسد:

«لَكِنَّ الْخَذَرَ كُلَّ الْخَذَرِ مِنْ عَدُوِّكَ بَعْدَ صَلَاحِهِ فَإِنَّ الْعَدُوَّ رَبَّمَا قَارَبَ لِيَتَغَفَّلَ فَخُذْ بِالْحَزْمِ وَاتَّهِمْ فِي ذَلِكَ حُسْنَ الظَّنِّ»؛

لکن زنها را! زنها را از دشمن خود پس از آشتی کردن، زیرا گاهی دشمن نزدیک می‌شود، تا غافلگیر کند، پس دوراندیش باش و حسن ظن خود را متهم کن (به دشمن سوء ظن داشته باش)»^۱

ملاحظه می‌شود که حضرت امیر (علیه السلام) نیز به اصل غافلگیری پس از برقراری رابطه با دشمن دقت جدی داشته‌اند و برخورداری از دوراندیشی و سوء ظن به دشمن را از ملازم این رابطه برمی‌شمارند.

این چنین است که مقام معظم رهبری نیز فرمودند: «آنچه من تأکید می‌کنم این است که کشور در زمینه‌های تسلیحاتی و در زمینه‌های آمادگی‌های رزمی باید همچنان طریق پیشرفت را ادامه بدهد. ... به حکم «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ»^۲ جمهوری اسلامی خود را آماده نگه می‌دارد و آمادگی خود را حفظ می‌کند... افزایش روز افزون تجهیزات و امکانات و آمادگی‌های رزمی یکی از کارهای اساسی است که نیروهای مسلح باید داشته باشند»^۳. چرا که: «در دنیایی که قدرت‌های زورگو، سلطه‌گر و دارای کمترین جوهره‌ی اخلاق، وجدان و انسانیت حاکم هستند، و از تجاوز به کشورها و کشتار انسان‌های بی‌گناه هیچ ابایی ندارند، توسعه صنایع دفاعی و تهاجمی کاملاً طبیعی است؛ زیرا این قدرت‌ها تا اقتدار کشور را احساس نکنند، امنیت تأمین نخواهد شد»^۴

این فرمایشات رهبری برگرفته از آموزه‌های خردمندانه و هوشمندانه قرآن کریم است که در این زمینه می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ ...»^۵ «و هر آن چه می‌توانید از نیرو و اسب‌های ورزیده (ساز و برگ نظامی) فراهم آورید تا به وسیله آن دشمنان خدا و دشمنان خودتان را بترسانید...»

1 دشتی، نهج البلاغه: نامه ۵۳.

2 انفال/60

3 بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش ۱۳۹۴/۰۱/۳۰

4 « دیدار با مسئولان و متخصصان وزارت دفاع، ۱۳۹۵/۰۶/۱۰.

5. انفال/60

می‌باشد. اعتماد به نفس، دیدگاهی است، که به جامعه و افراد اجازه می‌دهد تا از خود تصویری مثبت و واقعی داشته باشند. جوامع و افراد با اعتماد به نفس، به توانایی‌های خود اعتماد می‌کنند. اعتماد به نفس، بنیادی‌ترین بخش شخصیت یک جامعه و فرد می‌باشد. اعتماد به نفس سالم و بالا یک ضرورت حیاتی و مطلق برای هر فرد و جامعه می‌باشد. اعتماد به نفس را می‌توان چنین تعریف کرد: «اعتماد به نفس به معنی باور و اعتقادی است، که فرد و جامعه‌ای نسبت به توانایی‌های خود برای نیل به هدف‌ها دارا می‌باشد. به عبارتی دیگر اعتماد به نفس، داشتن توانایی ارزیابی درست و دقیق از خویش (پذیرش خویش و ارزش نهادن به خود) و توانایی مواجهه با چالش‌های به وجود آمده است. در واقع، اعتماد به نفس، به معنای قابلیت و توانایی عمل کردن و انجام دادن کارهاست.»^۱

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «امروز متأسفانه بعضی از کشورهای مسلمان منطقه‌ی ما به جای ولایه الله، زیر علم ولایت طاغوت سینه می‌زنند، به جای تبعیت از اسلام و از نور قرآن، از آمریکا تبعیت می‌کنند. آمریکا هم بنا بر طبع استکباری خود، آنها را تحقیر می‌کند؛ شنیدید - همه شنیدند - که رئیس جمهور یاوه گوی آمریکا، حکام سعودی را تشبیه کرد به گاو شیرده؛ این تحقیر است؛ این اهانت است؛ اهانت به مردم آن منطقه و مردم آن کشور است. اگر آل سعود از اهانت به خودشان بدشان نمی‌آید، خب به جهنم، بدشان نیاید، اهانت بشوند؛ اما این اهانت به مردم منطقه است، اهانت به ملت‌های مسلمان است»^۲

«این کشورهای دیگری که مورد تهدید قرار گرفته‌اند، باب مذاکره‌شان با آمریکا باز است؛ روابط هم دارند؛ در عین حال مورد تهدیدند. ممکن است مذاکره باشد، جنگ هم باشد؛ ممکن است مذاکره نباشد، جنگ هم نباشد؛ ممکن است جنگ باشد، اما همراهش عزت و پیروزی باشد؛ ممکن است جنگ نباشد، اما همراه نبودن جنگ، ذلت و اسارت باشد. این طور نیست که کسی خیال کند حالا اگر چنانچه رفتیم و گفتیم شما چه می‌فرمایید، شما که این قدر عصبانی هستید، یک چیزی بگو، مسأله حل خواهد شد. عزم و توکل، عامل تعیین کننده است. خودباختگی و رعب نیز از آن طرف عامل تعیین کننده است»^۳

همچنین مقام معظم رهبری مدظله‌العالی می‌فرمایند: «آنی که ما به شدت نیازمند اعتماد به نفس او هستیم، قشر جوان ماست؛ بخصوص قشر جوان اهل علم و فرزانه و بالقوه اداره کننده بخشی از آینده این کشور؛ چه اداره کننده علمی، چه اداره کننده سیاسی، چه اداره کننده عملی و اجرایی. این قشر باید توصیه به اعتماد به نفس را درست به گوش بشنود و از اعماق دل بپذیرد»^۴.

شاخص دستیابی به وعده الهی برای پیروزی، ایمان مردم و اعتماد به ایمان و خود باوری است. در این باره

۱ متقی، روند تحول قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا، ۲۳۹

۲ بیانات در دیدار مسئولان نظام و مهمانان کنفرانس وحدت اسلامی ۹۷/۹/۴

۳ بیانات مورخه ۱۳۸۰/۱۲/۲۷

۴ در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳

آمده است: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۱ و اگر مؤمنید سستی مکنید و غمگین
مشوید که شما برترید.

اعتماد به پروردگار جهان و استمداد از نیروی ناتمام الهی، به قدرت نفس و اراده می‌انجامد. انسان با ایمان،
از همه‌ی امکاناتی که در اختیارش قرار گرفته، به طور کامل و دقیق، بهره‌برداری می‌کند و فرصت‌ها را بیهوده
از دست نمی‌دهد، در عین حال، هرگز روح خود را در میان علل و عوامل مادی محصور نمی‌سازد. انسانی که
کانون قلبش لبریز از ایمان است، اتکا و اعتمادش به خداوندی است که پیروزی‌ها و تدبیر کلیه امور در دست
قدرت بی‌انتهای اوست.

نتیجه گیری

این تحقیق با عنوان مستندات قرآنی روایی دیدگاه مقام معظم رهبری در عدم مذاکره با آمریکا است. یکی از مهمترین روشهای ارتباط برقرار کردن میان افراد و جوامع بشری، در طول تاریخ مذاکره بوده است که به عنوان ارزانترین و امن ترین وسیله برای رسیدن به اهداف مورد نظر طرف های مذاکره کننده و حل و فصل تعارضات و کشمکشها و جلوگیری از جنگها، محسوب می گردید. امروزه مذاکره اهمیت دو چندان یافته و به عنوان یکی از کلیدی ترین و مهمترین ابزار در دست دیپلمات ها و سیاست مداران برای حل و فصل تعارضات و اختلافات، سیاسی اقتصادی، نظامی و غیره میان کشورها و تضمین کننده صلح و امنیت بین المللی است. با گسترش و سائل ارتباطی و به تبع آن وابستگی دولتها در ابعاد گوناگون سیاسی اقتصادی، فرهنگی و غیره به یکدیگر، مذاکره به عنوان قانون محوری دیپلماسی اهمیت به سزایی در نظام بین الملل، یافته به گونه ای که کشورها برای پیگیری و تأمین منافعشان بیش از گذشته نیازمند انجام مذاکره در موضوعات مختلف هستند. دین اسلام به منظور دعوت و گسترش آموزه های خود که جهان شمول است، به مذاکره و گفت و گو به عنوان شیوه های آسان و مسالمت آمیز اهمیت زیادی قائل شده است. به همین خاطر مذاکره در سیاست خارجی و دستگاه دیپلماسی دولت اسلامی از اهمیت و جایگاه ویژه برخوردار بوده است و پیامبر اسلام (ص) توانستند در موارد متعددی از طریق مذاکره و گفت و گو با مخالفان دولتها، قبائل، هیئت های مذهبی و غیره احکام و آموزه های دین مقدس اسلام را نشر و گسترش دهند. انقلاب اسلامی ایران و نظام برخاسته از آن که بر اساس ایدئولوژی اسلامی شکل گرفت، نیز دارای اهداف فراملی است. از این رو جمهوری اسلامی با تأسی از سیره پیامبر اسلام می تواند از طریق مذاکره و گفت و گو آرمانها و پیامهای اسلامی و انسانی انقلاب اسلامی را به گوش جهانیان برساند بنابراین مذاکره و گفت و گو میتواند نقش و جایگاه مهمی در سیاست خارجی و دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی داشته باشد. در این تحقیق به مستندات و حیانی عدم مذاکره با آمریکا پرداخته شد که از جمله آنها: خسارت بار بودن مذاکره، خوی استکباری آمریکا، استواری در برابر دشمن، رو به افول بودن دشمن، تحقیر نشدن، تجربه ملت های دیگر در قبال مذاکره با آمریکا.

فهرست منابع

* قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی

* نهج البلاغه، ترجمه دشتی، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین

1. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چ دوم، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۲
2. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، مترجمان محمد رضا صالحی کرمانی؛ سید محمد خامنه قم: مرکز نشر فرهنگی رجاء ۱۳۷۳
3. خامنه ای، امام سید علی، بیانات و سخنرانیها به مناسبتهای مختلف
4. حسینی زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، انتشارات دار الفکر، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق،
5. مجلسی، محمدباقر بن محمد تقی، بحار الانوار، تهران: المکتبه اسلامی، چاپ چهارم، 1384
6. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴ ش؛
7. شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا علیه السلام مکان چاپ تهران نشر جهان ۱۳۷۸ ق نوبت چاپ اول ج ۲، ص 33
8. شیخ صدوق، محمد بن علی، الخصال، تهران، کتابچی، 1368 ه ق
9. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، شرح محمد خوانساری، تهران: دانشگاه: تهران ۱۳۶۶
10. بدرخانی، غلامرضا، اندیشه مقاومت در منظومه فکری امام خامنه ای مد ظله العالی، انتشارات دفاع، تهران - ایران، 1400 هـ ش
11. نفوذ و مقابله با آن در اندیشه امام خامنه ای مد ظله العالی، انتشارات دفاع، تهران - ایران، 1399 هـ ش
12. شوکانی، محمد بن علی، فتح القدیر، دار ابن کثیر، دمشق، 1414 ق
13. ندافان، پرورش هوش دانش آموزان، طلوع مجد 1399،
14. لويس، معلوف، المنجد فی اللغة، دار المشرق، بیروت، 1994 م
15. متقی، ابراهیم، روند تحول قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا، ساقی، بی تا

سایت ها

16. دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای www.khamenei.ir
17. پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری؛ www.khamaneiiir